

kulturno specifični. Knjigi tega tipa, ki ne meri izključno na akademsko publiko, temveč na širše zainteresirano javnost, je kljub obilici podatkov mogoče očitati preveč površinsko analizo, ki ne zabava z zakulisnimi podatki.

Delo *Free World* je kljub kulturni specifičnosti nekaterih primerov lahko dobrodošel prispevek (uvod?!) k debati o strateških odnosih sodobnega sveta, ki je na Slovenskem tako borna. Čas je, da se začne slovenska družba zavedati svoje vpletenosti v globalne odnose ter globalno delovati, ne pa da se njena zunanja politika ustavi pri odnosih s sosedji, njena notranja politika pa misli, da se njene notranje poteze ne tičejo nikogar in ne vplivajo na ničesar izven fizičnih meja države.

Mojca PAJNIK

Seyla Benhabib

The Rights of Others: Aliens, Residents, and Citizens

Cambridge University Press, Cambridge 2004, str. 251, & 15.99 (ISBN 0521538602)

Manifestno sporočilo »nihče ni ilegalen« pred uvodom zgovorno nakaže, da se avtorica v knjigi *The Rights of Others* posveča kritiki sistemskih ureditev sodobnih zahodnih družb s poudarkom na konceptu pravic. Ena od osnovnih tez, ki jo dovolj prepričljivo zagovarja skozi vse besedilo je, da se razpoke v sodobnem upravljanju države pokažejo na primeru migracij v njihovih aktualnih transnacionalnih pojavitvah. Avtorica kritično ugotavlja, da se sodobna država-nacija oziroma postvestfalski sistem upravljanja države utemeljuje na

teritorialno določeni suverenosti nacije in predpostavlja ultimativno politično avtoriteto, ki izvaja prevlado nad določenim ozemljem. Nacionalnocentrično upravljanje države in potrjevanje njene suverene legitimnosti prek politik, usmerjenih v zaščito primordialne nacionalnosti, migrante vzpostavlja in vzdržuje kot nečlane specifične politične skupnosti. Na primeru migracij se pokaže, da kontradiktornosti sodobnih zahodnih držav nihajo med politiko ščitena teritorialne suverenosti, partikularističnih nacionalnih identitet in univerzalistično politiko človekovih pravic, ki naj bi se udeleževala onkraj meja države-nacije, a ostaja ujeta v politike teritorialnega zamejevanja.

Benhabib poskuša misliti princip kozmopolitske pravičnosti ali, kot jo tudi poimenuje, transnacionalne solidarnosti onkraj meja države-nacije, v kontekstu »deteritorializirane politike«. Pri tem ne zagovarja konca države, ne zateka se niti v utopistike svetovnega kozmopolitizma, čeprav ostaja na robovih obeh idej, kar se zdi skorajda nujno za prepričljivo teoretizacijo deteritorializirane politike. V iskanju alternativ aktualnim politikam ograjevanja države-nacije od beguncev, prisilcev za azil, nedokumentiranih migrantov in kako drugače označenih posameznikov in posameznic, ki prestopajo meje, avtorica črpa iz diskurzivne teorije. Možnosti za deteritorializirano, transnacionalno politiko vidi v državljanskem angažiranju za javno deliberacijo, učenje in poslušanje, za refleksijsko udeležanje kontekstualno senzibilne državljanske politike. Postnacionalno kozmopolitsko solidarnost poveže z udeležanjem »nove politike«, ki lahko nastaja zgolj s sprotnim, kontekstualiziranim menjenjem o nasprotjih med normativnimi

okviru delovanja in aktualnimi politikami izključevanja.

Kritiko liberalnih nastavkov družbene razvoja v obdobju modernizma je Seyla Benhabib že od objave prve monografije *Critique, Norm and Utopia* iz leta 1986 tematizirala s sklicevanjem na nekatere dosežke frankfurtske kritične teorije. Pogosto se je, tudi v poznejših delih, še posebej v *Situating the Self* iz leta 1992, sklicevala na Habermasovo komunikativno etiko in diskurzivno teorijo. Kljub številnim kritikam, po katerih komunikativna etika, ki predpostavlja neposredno deliberacijo državljanov, ne zajame kompleksnosti aktualne družbene realnosti, je avtorica ohranila diskurzivno teorijo kot normativni okvir tudi za svoje novejši poskuse kritičnega premišljanja družbene realnosti. Nastavke za preseganje mej nacionalnocentričnih politik je oblikovala v svoji knjigi *The Claims of Culture* iz leta 2002, kjer je tematizirala nezadostnost dileme o enakosti in razlikah/različnostih za pojasnjevanje sodobnih politik izključevanja. V zadnji monografiji pa je poskušala eksplicirati transnacionalno solidarnost kot metaforo za oblikovanje novih politik.

Benhabib poskuša premostiti nasprotje med potrebo po ščitenju teritorialne suverenosti in pravicami tistih, ki presegajo meje države-nacije, s pomočjo Kantovega pojma kozmopolitske pravice. Potencial pojma je v ideji o zmožnosti ljudi za medsebojno povezovanje in skupno delovanje ne glede na teritorialne meje in v ideji o skupnem posedovanju/naseljevanju sveta, ki prav tako črpa iz nemejaške politike. Benhabib ugotavlja, da se potencial kozmopolitske pravice že s Kantom hitro ujame v prepad med nacionalno suverenostjo in univerzalnostjo pravic. Kant loči sta-

tus stalnega bivanja-državljanstva in pravico posameznika (migranta, tujca) do začasnega bivanja. V empirični situaciji se prva pravica udejanja kot privilegij suverena, ki pogojuje drugo pravico kot obliko družbene pogodbe. Pravica do zatočišča, ki je v aktualni migracijski politiki povezana s principom nevračanja migrantk v izvorne države (*non-refoulement*), se udejanja kot pogojna pravica. Pravice stalnih in polnopravnih članov suverenega nacionalnega telesa se razlikujejo od pravic tistih, ki padejo pod zaščito menedžmenta tega telesa. Pogojevanje v družbeni pogodbi se legitimizira s predpostavko o nujnem ščitenju teritorialne suverenosti, nacionalne identitete, tradicije in kulture.

Benhabib pokaže, da Kantova kozmopolitska pravica, ki sicer ima državljski potencial, ne uspe premostiti prepada med univerzalnostjo pravic in zahtevami po branjenju suverenosti. V obravnavi kontradiktornosti države-nacije, kot jih je tematizirala Hannah Arendt, Benhabib izpostavi, da so totalitarizmi bili mogoči, ko so milijonom ljudi odvzeli državljanstvo in jih legitimizirali kot »ljudi brez države« (*stateless people*). V položaju nedržavljanstva je ljudem zanikana »pravica imeti pravico« (*the right to have rights*). Za t. i. nedokumentirane migrante takšno zanikanje danes pomeni »državljsko smrt in politično utišanje«. Z obravnavo totalitarizma pri Arendt pojasni, zakaj fenomena države ne moremo prehitro odpraviti na smetišče zgodovine, in zakaj sodobne teorije o zatonu državljanstva niso posebej prepričljive. To pa še ne pomeni, da bi morali biti do države preveč prizanesljivi. Zlasti ne do aktualnega modela, v katerem nacija prevzame državo, ki vodi politiko ščitenja naroda pred manjšinami, tujci, begunci itd.

Skupaj s Kantom in Arendt Benhabib ne opozarja samo na kontradiktornosti sodobne države-nacije, ampak poskuša oblikovati tudi nastavke za njeno transformacijo. Ideje, ki jih ponuja, mestoma inspirirajo, niso pa radikalne novosti. Sposoja si jih zlasti pri Jürgenu Habermasu, ko zagovarja diskurzivno predruženje mej nacionalnih držav za oblikovanje politične skupnosti. Ta ljudi ne razdvaja na podlagi statusa, pridobljenega z rojstvom, ampak jih združuje prek izmenjave mnenj in z delovanjem.

Pri iskanju možnosti za deterritorializirano politiko se Benhabib distancira od nekaterih novejših teorij, še posebej od Rawlsove argumentacije iz njegove novejšje knjige *The Law of Peoples*, za katero pravi, da vzdržuje podobo demokratične liberalne države s holističnimi kulturnimi in etničnimi aspiracijami. Rawlsova teorija distributivne pravičnosti se utemeljuje na državi kot samozadostnem in zaprtem družbenem sistemu. Model teritorialno definirane nacije z relativno zaprtimi mejami je neustrezen za pojasnjevanje fenomenov transnacionalnih gibanj in migracij, ki jih Benhabib v nasprotju od Rawlsa ne obravnava kot marginalne posledice politik države-nacije, ampak kot možnosti za sicer nujno predruženje liberalnega nacionalizma. Benhabib ugotavlja, da so migracije za Rawlsa epizodična dejstva, ki niso ključnega pomena za življenje ljudi, prav tako so po njegovem marginalna za proučevanje sodobnih družb. Sama, nasprotno, transnacionalne migracije razume kot aspiracijo, ki presega meje in jih redefinira. Redefinira tudi Rawlsovo vztrajanje pri idealih reprezentacije, po katerih je ljudstvo predstavljeno kot družbeno in sociološko dejstvo, kot vzpostavljena fiksna en-

titeta. Benhabib je kritična do Rawlsovega zagovarjanja distributivne pravičnosti kot podlage za organiziranje pomoči deželam v razvoju. Njegova teorija ostaja znotraj postvestfalskih okvirov države, zato ideje o pomoči ni mogoče interpretirati kot rezultata deliberativne politike, ampak kot mehanizem za zmanjševanje migracijskih pritiskov, za katere se predpostavlja, da ogrožajo nacionalno suverenost.

Kant kozmopolitske pravice ni obravnaval s problematiziranjem položaja revnih, marginaliziranih ali preganjanih državljanov, ampak iz razsvetljenske prevzetosti z idejo o vzpostavljanju stikov Evropejcev z drugimi deli sveta. Njegova ideja je kljub temu ohranila politični potencial, ki ga Benhabib umesti v realnost večnacionalnih demokracij, ko poskuša misliti transnacionalno državljanstvo kot rekonceptualizacijo konflikta med državo-nacijo in človekovimi pravicami. Za razliko od Kanta pa jo zanimajo manjšine, ki obstajajo na robovih pravic in v polni odvisnosti od nacionalnih politik.

Avtorici uspe pokazati, da je kontradiktornosti sodobnih držav smiselno, če že ne nujno, obravnavati z upoštevanjem migracij in s prepraševanjem položaja migrantov. Rešitve dilem, ki jih predlaga, pa niso posebej nove. Kot ne posebej prepričljiv poskus presežka dilem, ki sta jih izpostavljala že Kant in Arendt, Benhabib predlaga transnacionalno solidarnost kot moralni projekt. Zavzame se za spremembo moralnega koda nacije, ki bo bolj vključujoč, in za univerzalistično moralo. S to pa ne razreši dileme med teritorialnostjo in univerzalnostjo človekovih pravic, ampak ji doda novo univerzalno dimenzijo, moralno, ki je potrebna iste razrešitve.

Predlogi, ki se spogledujejo z moral-

no teorijo, ki ji avtorica ostaja zavezana tudi v novejših delih, niso najbolj prepričljivi in lahko učinkujejo tudi kot produkcije kontradiktornosti države-nacije. Med nekaterimi drugimi idejami z večjim političnim potencialom, s katerimi poskuša teoretizirati nove modalite deteritorializiranega državljanstva, pa velja izpostaviti poskus diskurzivnega predruženja človekovih pravic kot alternative aktualnemu ujetju pravic v nacionalne meje. Tu prevzame idejo, ki jo je ubesedil Habermas, o komunikativni reformulaciji prava in človekovih pravic iz aktualnega zaprtega sistema v politiko, po kateri bodo naslovniki pravic nastopali tudi kot njihovi avtorji. V dopolnilo avtorica izpostavi fenomen demokratičnih iteracij (*democratic iterations*), ki jih, skupaj z javnim razpravljanjem in angažiranjem v delovanju, vidi kot možnosti mišljenja in delovanja onkraj mej države-nacije.

Peter SEKLOČA

Mike Wayne

Marxism and Media Studies: Key Concepts and Contemporary Trends

Pluto Press, London 2003, str. 289,
\$ 23.95 (ISBN 0-7453-1913-0)

Ko način produkcije vzpostavljajo družbena razmerja – v sodobnosti gre za kapitalistično produkcijo, ki se je poslužuje tudi medijska industrija – nas ne preseneča, da produkti odražajo interese kapitala. Kulturna industrija zaradi narave svojih produktov, ki skozi trošenje pridobivajo lastnosti kulturnih in javnih dobrin, temeljito posega v samorefleksijo celotne družbe. Mike Wayne

v svojem delu totalnost družbene realnosti razbira iz konkretnih manifestacij empirično razvidnih družbenih odnosov, ki jih mediji kot producenti ekonomske vrednosti vzpostavljajo in obenem kot producenti idej in vrednot tudi utemeljujejo.

Avtor s pomočjo del Adorna, Habermasa, Jamesona, Lukacsa, Gramscija in seveda Marxa uporabi ključne koncepte marksizma pri analizi medijev in kulturnih trendov sodobne družbe. Pri tem s koncepti družbeni razred, način produkcije, kulturna industrija, država, baza in nadstavba, ideologija in blagovni fetišizem poskuša osvetliti proizvodnjo simbolnih vsebin, ki se po Waynovem mnenju ne more izogniti temeljnemu nasprotju kapitalističnega načina produkcije. Koncepti so izpopolnjeni in modificirani v luči vedno spreminjajočega se načina razvoja družbe, ki ga Manuel Castells v sodobnosti označi kot »informativizem« (angl. *informationalism*), Wayne pa ga dodatno umesti v kapitalistični način produkcije. S tem se proizvodnja, procesiranje in distribucija simbolnih vsebin reši tehnološkega determinizma, ki mu zagovorniki postfordističnih in visokotehnoloških metod proizvodnje tako zelo težko uidejo ravno zaradi tega, ker v tehnologiji vidi-jo sile, ki naj bi dokončno opravile z vedno ponavljajočimi se krizami kapitalizma. Avtor analizo glavnih nasprotij med delom in kapitalom utemeljuje na primerih filmov (*Bladerunner*), televizijskih resničnostnih oddaj (*Big Brother*), na dokumentarcih, na položaju delavk in delavcev v računalniški in medijski industriji, medijskih korporacijah in na trendih, ki se ne morejo izviti cikličnemu nihanju ekspanzije in recesije (globalne) ekonomije.

Razred kot družbena in ekonomska